VENDIM
Nr. 606, datë 14.9.2022

PËR MIRATIMIN E PROGRAMIT KOMBËTAR PËR AKTIVITETET JASHTË ORARIT MËSIMOR DHE PËR NJË SHTESË FONDI NË BUXHETIN E VITIT 2022, MIRATUAR PËR MINISTRINË E ARSIMIT DHE SPORTIT

Në mbështetje të nenit 100 të Kushtetutës, të neneve 5 e 45, të ligjit nr. 9936, datë 26.6.2008, "Për menaxhimin e sistemit buxhetor në Republikën e Shqipërisë", të ndryshuar; të nenit 14, të ligjit nr. 115/2021, "Për buxhetin e vitit 2022", të ndryshuar; të shkronjës "b", të pikës 3, të nenit 54, të ligjit nr. 69/2012, "Për sistemin arsimor parauniversitar në Republikën e Shqipërisë", të ndryshuar; dhe të pikës 2, të nenit 53, të ligjit nr. 162/2020, "Për prokurimin publik", me propozimin e ministrit të Arsimit dhe Sportit, Këshilli i Ministrave

VENDOSI:

1. Miratimin e Programit Kombëtar për Aktivitetet jashtë Orarit Mësimor, sipas aneksit 1, që i bashkëlidhet këtij vendimi dhe është pjesë përbërëse e tij.
2. Programi Kombëtar për Aktivitetet jashtë Orarit Mësimor (JOM) për orët e zhvilluara në "Art, zeje e sport" të realizohet në 200 (dyqind) institucione arsimore pilot të arsimit parauniversitar, shkolla të arsimit bazë dhe arsimit të mesëm të lartë.
3. Plani i veprimit, kriteret për përzgjedhjen e institucioneve arsimore, të mësuesve e trajnerëve për programe specifike të Programit Kombëtar për Aktivitetet jashtë Orarit Mësimor miratohen me urdhër të ministrit përgjegjës për arsimin.
4. Ministrisë përgjegjëse për arsimim, në buxhetin e miratuar për vitin 2022, nga fondi rezervë i Këshillit të Ministrave i shtohet fondi prej 276 000 000 (dyqind e shtatëdhjetë e gjashtë milionë) lekësh për mbulimin e shpenzimeve të këtij programi kombëtar.
5. Pagesa për një orë mësimore për zbatimin e Programit Kombëtar për Aktivitetet jashtë Orarit Mësimor për mësuesit dhe trajnerët e programeve specifike është 500 (pesëqind) lekë.
6. Procedurat e prokurimit për blerjen e bazës materiale didaktike dhe infrastruktura mbështetëse, sipas kurrikulave të hartuara për secilën tematikë të Programit Kombëtar për Aktivitetet jashtë Orarit Mësimor realizohen nga Agjencia Shtetërore e Prokurimeve të Përqendruara.
7. Ngarkohen Ministria e Arsimit dhe Sportit, Ministria e Financave dhe Ekonomisë, Ministria e Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural, Ministria e Kulturës, Ministria e Turizmit dhe Mjedisit, Ministria e Brendshme, ministri i Shtetit për Rininë dhe Fëmijët dhe Agjencia Kombëtare e Shoqërisë së Informacionit për zbatimin e këtij vendimi.

Ky vendim hyn në fuqi pas botimit në Fletoren Zyrtare.

ZËVENDËSKRYEMINISTËR
Belinda Balluku

ANEKS 1
PROGRAMI KOMBËTAR PËR AKTIVITETET JASHTË ORARIT MËSIMOR

1. Vështrim i përgjithshëm
1.1 Qëllimi dhe vizioni
1.2 Objektivat
1.3 Grupi i synuar dhe mbulimi i tij
1.4 Struktura
2. Qeverisja, menaxhimi dhe bashkërendimi

2.1 Qeverisja
2.2 Qeverisja
2.3 Qeverisja në nivel shkolle
3. Financimi dhe qëndrueshmëria
3.1 Mekanizmat e financimit/fondeve
3.2 Mekanizma kontabiliteti
3.3 Kontrolli vendor (në shkollë) i financimit
3.4 Buxheti
4. Burimet njerëzore
4.1 Stafi i shkollës
4.2 Zbatuesit e tjerë të Programit
5. Përvoja e pjesëmarrësve
5.1 Zbulimi dhe vlerësimi
5.2 Regjistrimi dhe pjesëmarrja
5.3 Pjesëmarrja
5.4 Zgjerimi dhe pika kulmore
5.5 Vlerësime të përgjithshme
6. Praktikat e mësimdhënies dhe të nxënët
6.1 Kurrikula dhe të nxënët e bazuar te standardet
6.2 Praktika mësimore
6.3 Matja e rritjes
6.4 Nismat tematike
7. Lokalizimi dhe novatorizmi
7.1 Zgjedhja e nismave
7.2 Përshtatja dhe zgjerimi i nismave
7.3 Novatorizmi dhe zhvillimi i nismave të reja
8. Mundësimi i cilësisë së programit
8.1 Përgjegjësitë
8.2 Monitorimi rutinë, vlerësimi dhe raportimi
8.3 Vlerësimi dhe të nxënët

1. Vështrim i përgjithshëm

1.1 Qëllimi dhe vizioni

Programet Jashtë Orarit Mësimor (JOM)[1] njihen gjerësisht si ndërhyrje të vyera që iu ofrojnë fëmijëve dhe të rinjve kohë mësimore shtesë, mundësi për zgjerim horizontesh, si dhe përvoja të shumëllojshme të të nxënët. Rrjedhimisht, programet JOM lidhen me një sërë dobish, duke përfshirë rezultate më të larta mësimore, frekuentim më të lartë të shkollës, reduktim të braktisjes së hershme të shkollës, si dhe gjasa më të ulëta për përdorim alkooli ose droge.

Programet JOM janë komponent integral i kuadrit të Shkollës si Qendër Komunitare, i cili është përshtatur dhe zbatohet në Shqipëri që prej vitit 2014. Ky Program ndërmerr hapa për të forcuar nismën "Shkolla si Qendër Komunitare", përmes realizimit mbarëkombëtar dhe gjithëpërfshirës së nismave JOM.

1.2 Objektivat

Programi do të kontribuojë në katër fusha rezultatesh të ndërlidhura dhe përforcuese:

- rritja e orientimit prosocial/komunitar te fëmijët dhe adoleshentët, duke i shndërruar shkollat në qendra të jetës në komunitet;
- përmirësimi i të nxënit te nxënësit, duke ofruar mundësi joformale të të nxënit në bashkërendim dhe si shtojcë e kurikulës formale;
- përmirësimi i gatishmërisë dhe ndërgjegjësimit rreth karrierës;
- mbështetja e shëndetit fizik dhe psikosocial të nxënësve.

[1] Shënim i përkthyesit: Jashtë Orarit Mësimor (JOM) gjendet në anglisht si *OST – Out of School Time.*

1.3 Grupi i synuar dhe mbulimi i tij

Programi do të synojë fëmijë dhe të rinj nga klasa e parë deri në klasën e dymbëdhjetë. Në fazën e parë, e cila do të zhvillohet në semestrin e dytë të vitit shkollor 2022–2023, Programi do të zbatohet në 200 shkolla. Zbatimi mbarëkombëtar parashikohet të ndodhë në vjeshtën e vitit 2023.

1.4 Struktura

Programi do të realizohet në formën e kurseve me zgjedhje JOM [2], duke synuar fillimisht pesë fusha tematike: artet e bukura dhe tradicionale, muzikën, shkencën dhe teknologjinë, sportet dhe mirëqenien[3], si dhe bujqësinë dhe mjedisin. Këto kurse ofrojnë mundësi të nxëni dhe zhvillimi, që bazohen dhe shkojnë përtej kurrikulës formale, me përvoja konkrete kuptimplota, me në qendër nxënësin. Këto mundësi e kanë fillesën në metoda mësimdhënieje të bazuara në hulumtime dhe projekte, si dhe teknika që mundësohen nga formati i JOM -it, përkatësisht:

- mundësi për përdorimin e metodave jotradicionale të mësimdhënies dhe të të nxënit;
- përvojë me në qendër nxënësin, që nënvizon fleksibilitetin, pavarësinë dhe aftësitë drejtuese të nxënësit, si dhe lidhjen midis nxënësve;
- mundësi për të mobilizuar burimet e komunitetit, duke përfshirë ato financiare dhe njerëzore.

Kurset janë të veçanta për çdo cikël: nxënësit e ciklit fillor do të përbëjnë një grup, logjikë e cila do të zbatohet edhe për ciklin e mesëm të ulët dhe atë të mesëm të lartë. Krahas kësaj, kurset do të ofrohen edhe sipas nivelit të aftësive: kurset e nivelit të parë do të jenë të disponueshme për të gjithë nxënësit e interesuar nga të gjitha ciklet, ndërsa kurset e nivelit të dytë do t'iu mundësohen nxënësve nga cikli i mesëm i ulët dhe ai i mesëm të lartë, që arrijnë rezultate të shkëlqyera.

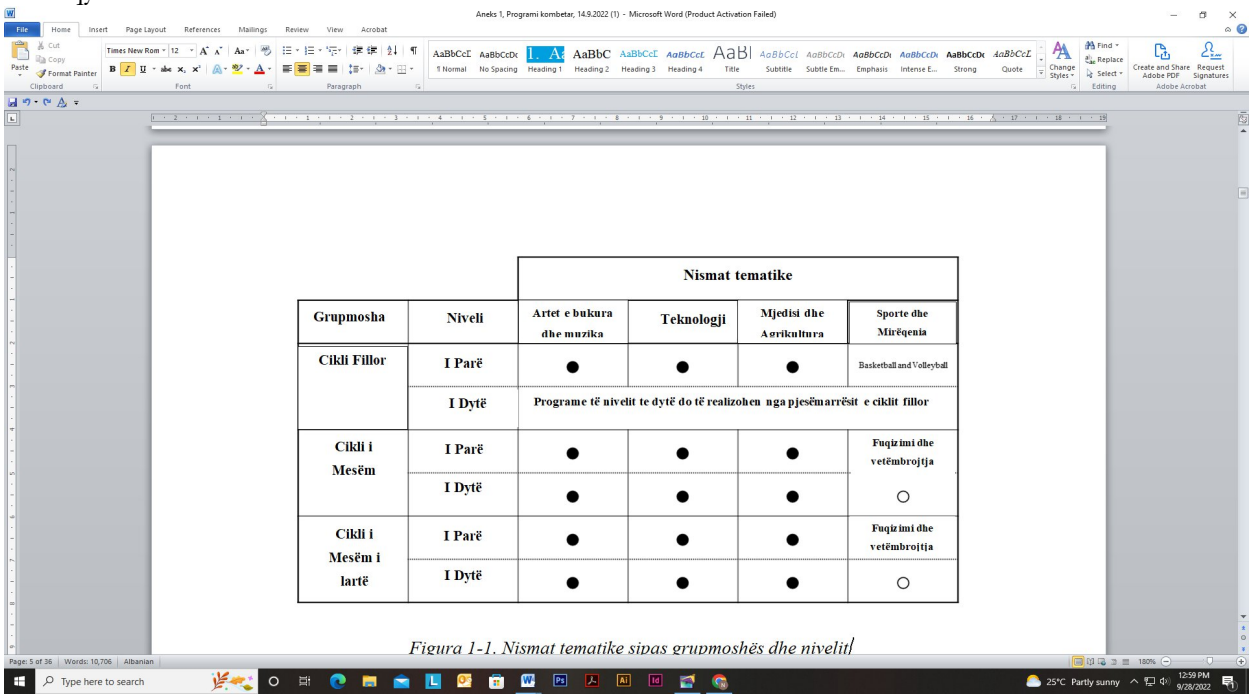

Grupmosha	Niveli	Nismat tematike: Artet e bukura dhe muzika	Teknologji	Mjedisi dhe Agrikultura	Sporte dhe Mirëqenia
Cikli Fillor	I Parë	●	●	●	Basketball and Volleyball
	I Dytë	Programe të nivelit te dytë do të realizohen nga pjesëmarrësit e ciklit fillor			
Cikli i Mesëm	I Parë	●	●	●	Fuqizimi dhe vetëmbrojtja
	I Dytë	●	●	●	○
Cikli i Mesëm i lartë	I Parë	●	●	●	Fuqizimi dhe vetëmbrojtja
	I Dytë	●	●	●	○

Figura 1-1. Nismat tematike sipas grupmoshës dhe nivelit

Figura 1-1. *Nismat tematike sipas grup-moshës dhe nivelit*

[2] Për efekt të këtij dokumenti, kurseve JOM do t'u referohemi si *nisma tematike*, për t'i dalluar nga kurset e zhvilluara gjatë orarit të zakonshëm mësimor.

[3] Programi plotëson përpjekjet e MAS-it dhe të KOKSH-it për të mundësuar programe sportive për fëmijët dhe adoleshentët. Për më shumë informacion, ju lutem shihni seksionin 6.4.

Kurset JOM-ja të nivelit të parë do të zhvillohen në mjediset e shkollës dhe do të ndiqen nga nxënësit e shkollës përkatëse, si dhe do të realizohen nga mësuesit e po asaj shkolle. Kurset e nivelit të parë do të ofrohen rregullisht (dy herë në javë) gjatë gjithë vitit shkollor.

Kurset JOM të nivelit të dytë kanë disa dallime nga kurset e nivelit të parë. Kurset e nivelit të dytë do të zhvillohen në një shkollë të qarkut, e cila përzgjidhet sipas kritereve të aksesueshmërisë dhe përshtatshmërisë, si dhe do të ofrohen nga ekspertë të veçantë të fushës që nuk janë staf i shkollës zakonisht. Këto kurse do të mundësohen gjatë fundjavave. Nxënësit që ndjekin kursin e nivelit të dytë në një fushë të caktuar tematike do të kenë mundësinë të ndjekin edhe kursin e nivelit të parë në po të njëjtën fushë. Njësoj si me nivelin e parë, pjesëmarrja është me zgjedhje për ata nxënës që janë pranuar në nivelin e dytë.

2. Qeverisja, menaxhimi dhe bashkërendimi

2.1 Qeverisja qendrore

Qeverisja qendrore nënkupton bashkësinë e aktorëve që mbikëqyrin dhe drejtojnë Programin, si dhe veprimtaritë dhe financat e tij. Ministri i Shtetit për Rininë dhe Fëmijët dhe ministri i Arsimit dhe Sportit ndajnë përgjegjësinë për këtë program. Përgjegjës kryesor për arkitekturën e Programit është ministri i Shtetit për Rininë dhe Fëmijët, ndërsa përgjegjës kryesor për zbatimin e tij është ministri i Arsimit dhe Sportit. Me mbështetjen e organit qeverisës të parashikuar në pikën 2.2.1, është kompetencë e MSHRF-së dhe MAS-it që të garantojnë zhvillimin dhe operacionalizimin e planeve strategjike të Programit, të sigurojnë zhvillimin dhe zbatimin cilësor të kurikulave të tij, të përgatitin buxhetin dhe financimin e sigurt të tij, si dhe të çojnë përpara mjediset rregullatore dhe statutore. Ministrat përgjegjës për Bujqësinë, Kulturën, Turizmin dhe Mjedisin janë të ngarkuar me dhënien e kontributit për ideimin dhe zhvillimin e nismave tematike në mbështetje të programit, si dhe me identifikimin dhe mobilizimin e aseteve sektoriale për të ndihmuar realizimin e këtyre nismave.

Krahas kësaj, një organ qeverisës (Bordi) do të jetë përgjegjës për drejtimin e programit kombëtar, burimet dhe strukturat e tij mundësuese. Natyra e mirëfilltë e bordit do të përcaktohet nga mekanizmi i kontabilitetit. Nëse, sikundër propozohet në seksionin 3.2, për menaxhimin e fondeve joqeveritare (nga donatorë) ngrihet një korporatë jofitimprurëse, Bordi i Programit do të jetë homolog me Bordin e Korporatës; korporata do të shërbejë si një superstrukturë që do të mundësojë bashkëpunimin strategjik dhe ndarjen e kostove midis qeverisë dhe donatorëve.

Bordi përbëhet nga përfaqësues të qeverisë, donatorë dypalësh dhe shumëpalësh, aktorë të sektorit privat dhe të komunitetit, prindër dhe nxënës. Bordi nuk kompensohet. Sipas gjykimit të bordit, përfaqësuesit e stafit të shkollës, komunitetit, prindërve dhe nxënësve mund të marrin shpërblime të arsyeshme financiare, që janë të mjaftueshme për të garantuar kosto zero gjatë ofrimit të shërbimit. Bordi përbëhet nga palët e mëposhtme:

- (1) kryetar i përhershëm: ministri i Shtetit për Rininë dhe Fëmijët;
- (1) nënkryetar i përhershëm: përfaqësues i UNICEF-it[4];
- (1) anëtar i përhershëm: ministri i Arsimit dhe Sportit;
- (1) anëtar që përfaqëson ministritë e linjës: i përzgjedhur me mandat të rinovueshëm dyvjeçar;
- (3) anëtarë që përfaqësojnë sektorin privat, me mandate të rinovueshme dyvjeçare: të përzgjedhur nga aktorë që janë zotuar se do të ofrojnë mbështetje financiare për programin[5];
- (2) anëtarë që përfaqësojnë institucionet shumëpalëshe dhe dypalëshe, me mandate të rinovueshme dyvjeçare, të përzgjedhur nga aktorë që janë zotuar se do të ofrojnë mbështetje financiare për programin;
- (1) anëtar që përfaqëson organizatat me bazë komunitare, me mandat të parinovueshëm dyvjeçar: i përzgjedhur nga organizata që kanë historik zbatimi dhe kanë shfaqur angazhim ndaj sektorit të arsimit ose sektorëve të lidhur me të;

---

[4] Një tjetër alternativë do të ishte që përfaqësuesi i UNICEF-it të ishte sekretar i nënkryetarit të zgjedhur nga bordi.

[5] Kompromisi strategjik në këtë rast është nxitja e mbështetjes financiare, duke ngushtuar rrethin e aktorëve të pranueshëm. Kriteret duhet të rishikohen herë pas here.

- (1) përfaqësues i prindërve: i përzgjedhur me mandat të parinovueshëm dyvjeçar nga komitetet e prindërve;

- (1) përfaqësues i nxënësve: i përzgjedhur me mandat të parinovueshëm dyvjeçar nga këshillat e nxënësve. Përfaqësuesi i nxënësve nuk lejohet të jetë nënkryetar.

- Një sekretar, i cili zgjidhet dhe është anëtar i bordit dhe ka një mandat të rinovueshëm dyvjeçar.

Komitetet përbëhen nga anëtarët e bordit. Ngrihen nga bordi dhe ngarkohen me përgjegjësi dhe autoritete të caktuara për të ndërmarrë detyrime dhe për të marrë vendime për llogari të bordit, shpeshherë në fusha ku kërkohen përpjekje të përqendruara dhe ekspertizë teknike specifike. Objekti i autoritetit vendimmarrës të komiteteve përcaktohet nga bordi pas ngritjes së tyre; zakonisht, komitetet japin rekomandime, të cilat ia përcjellin bordit për diskutim dhe miratim. Komitetet janë një mekanizëm për të ndarë përgjegjësitë me efektivitet dhe për të garantuar efikasitetin dhe funksionimin e përgjithshëm të bordit. *Komitetet e Përhershme* janë ato komitete që janë integrale për veprimtarinë e bordit dhe kanë natyrë të përhershme. Ato përfshijnë:

- *Komitetin Ekzekutiv*, që është i ngarkuar me raportimin e përgjithshëm dhe funksionet që lidhen me Komitetin e Qeverisjes. Komiteti Ekzekutiv u jep udhëzime dhe orientime të drejtpërdrejta personave të ngarkuar me menaxhimin e programit, si dhe mbikëqyr gjendjen dhe veprimtarinë e vetë Bordit. Komitetit Ekzekutiv mund t'i jepet autoritet domethënës vendimmarrës dhe tagër për të zhvilluar mbledhje më shpesh se sa bordi kryesor – dhe ndonjëherë edhe në vend të tij.

- *Komiteti i Financës dhe Fondeve*, që është i ngarkuar me gjendjen e përgjithshme financiare, performancën dhe qëndrueshmërinë e programit. Ky Komitet mund të ngarkohet me buxhetimin dhe zhvillimin e ndarjes së kostove, si dhe mund të japë udhëzime dhe orientime specifike, në lidhje me flukset e financimit. Së fundi, ky Komitet mund të jetë përgjegjës për hartimin e strategjive për mbledhjen e fondeve.

- *Komiteti i Programeve*, që është i ngarkuar me strategjinë e programit, novatorizmin dhe cilësinë. Ky komitet është përgjegjës për aspektet programore (mësimdhënien dhe të nxënët, si dhe përvojën e nxënësve) të Programit. Ky Komitet mbikëqyr zhvillimin e kurrikulës, ndryshimet dhe shtesat në të ardhmen, si dhe zbatimin e Programit nga mësuesit dhe aktorët e tjerë.

Komitetet e posaçme formohen sipas gjykimit të bordit.

Krahas kësaj, bordi mund të zgjedhë të formojë grupe pune për ekzekutimin e detyrave specifike me afate të ngjeshura, që bordi dhe/ose komitetet i konsiderojnë të nevojshme apo të dëshirueshme. Anëtarët e bordit mund të caktojnë persona te këto grupe pune. Në raste të caktuara, kur pjesëmarrja në grupet e punës tejkalon detyrat dhe përgjegjësitë tipike të anëtarit, dhe nëse parashikohet me ligj, bordi mund ta shohë të arsyeshme që t'i kompensojë këta persona.

Skenarët kur mund të jetë e nevojshme ngritja e grupit të punës përfshijnë:

- Komiteti i Programit mund të zgjedhë të formojë një Grup Pune për Vlerësimin e Programit, ku ministri i Arsimit dhe Sportit mund të caktojë anëtarë të stafit të tij/saj;

- Komiteti Ekzekutiv mund të zgjedhë të formojë një grup pune për diversitetin dhe gjithëpërfshirjen dhe të caktojë një ekspert nga një organizatë me bazë komunitare.

- Bordi mund të zgjedhë të formojë një Komitet të Posaçëm për fushatën kryesore dhe ky i fundit mund të zgjedhë të formojë një grup pune për hartimin e strategjisë së fushatës dhe një përfaqësues i sektorit privat mund të zgjedhë të caktojë një anëtar të ekipit të marketingut në këtë grup.

Për ta ndihmuar bordin në ekzekutimin e detyrave të tij, mund të krijohen dy organe të tjera:

- Këshilli i Donatorëve, që përbëhet nga përfaqësues të ftuar të subjekteve që ofrojnë mbështetje financiare për programin kombëtar dhe/ose mbështetje domethënëse financiare për programet vendore (rajonale ose në shkollë/terren). Këshilli ofron komente dhe rekomandime strategjike për programin në përgjithësi.

- Grupi i Referencës, që përbëhet nga përfaqësues të nxënësve dhe prindërve nga çdo qark. Grupi i Referencës shërben si bord vlerësues i konsideratave programore dhe eksperimentale.

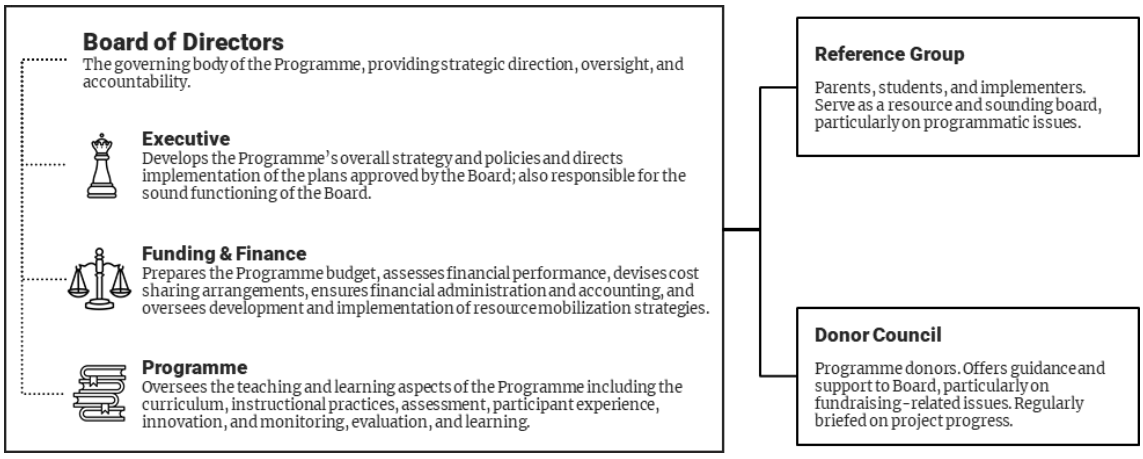

Figura 2-1. *Bordi, Komitetet e Përhershme dhe Strukturat Mbështetëse Ndihmëse*

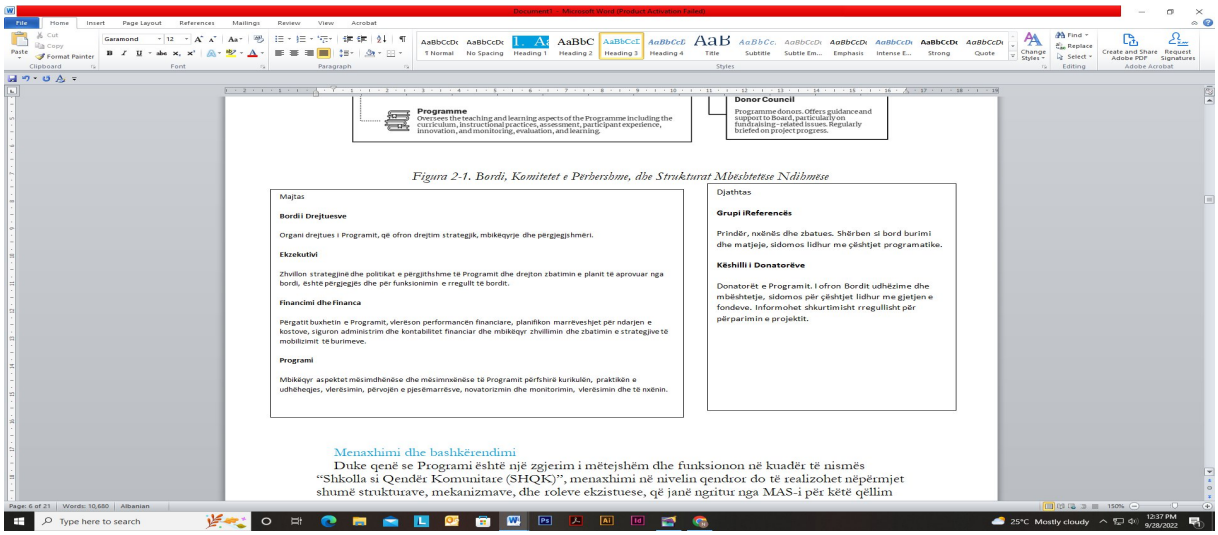

Menaxhimi dhe bashkërendimi

Duke qenë se Programi është një zgjerim i mëtejshëm dhe funksionon në kuadër të nismës "Shkolla si Qendër Komunitare (SHQK)", menaxhimi në nivelin qendror do të realizohet nëpërmjet shumë strukturave, mekanizmave dhe roleve ekzistuese, që janë ngritur nga MAS-i për këtë qëllim (ose qëllim tjetër). Në realizimin e detyrave dhe përgjegjësive në lidhje me Programin, stafi do të japë llogari pranë MAS-it dhe MSHRF-së dhe do ta ushtrojë veprimtarinë e tij nën drejtimin strategjik të bordit.

Aktualisht nuk janë identifikuar ende burime njerëzore për veprimtaritë mbështetëse të programit kombëtar, si: menaxhimi i granteve. Janë të nevojshme përpjekje dhe mbështetje nga të gjitha institucionet, në kuadër të zbatimit të programit kombëtar. Alternativat përfshijnë: këto detyra mund t'i caktohen një *locum tenens* (zëvendës) nga ministria ose punonjësi të agjencisë; pranë MAS-it mund të krijohen role të dedikuara, të përhershme dhe mund të sigurohen burime stafi; një pjesë e këtyre përgjegjësive mund t'i alokohet stafit të punësuar nga korporata që bashkëpunon me stafin e ministrive në grupin e punës; ose një kombinim i alternativave të mësipërme.

2.2 Qeverisja

Rajonale

Në nivelin rajonal nuk parashikohet asnjë organ qeverisës.

Menaxhimi dhe bashkërendimi

Koordinatori ekzistues i SHQK-së do të ndërmarrë funksionet e koordinatorit rajonal për Programin. Çdo qark do të ketë një koordinator, që punon në drejtorinë rajonale dhe është përgjegjës për koordinimin, komunikimin, mbështetjen e programit, sigurimin e cilësisë së programit dhe raportimin. Pavarësisht se punon në drejtorinë rajonale, koordinatori raporton edhe për MAS-in dhe MSHRF-në. Ky rol ka të bëjë me kontributin individual dhe nuk e menaxhon drejtpërdrejt stafin që zbaton programin në shkollë/terren. Koordinatorët rajonalë do të shërbejnë si burim dhe do të këshillojnë drejtuesit e shkollës/terrenit për të gjitha aspektet e Programit, do të parashikojnë dhe trajtojnë sfidat e përbashkëta në terren, do të identifikojnë dhe do të ofrojnë mundësi për përmirësim dhe novatorizëm të vazhdueshëm, do të ndihmojnë për monitorimin rutinë të performancës në shkollë/terren, si dhe do t'i raportojnë rregullisht rreth performancës menaxhimit në nivelin qendror dhe bordit. Krahas kësaj, koordinatorët rajonalë do të drejtojnë vlerësimin dhe përzgjedhjen e stafit joshkollor për zbatimin e nismave të nivelit të dytë.

2.3 Qeverisja në nivel shkolle

Rajonale

Qeverisja në shkollë/terren nënkupton aktorët që mbikëqyrin dhe ofrojnë mbështetje strategjike për zbatimin e Programit në nivel vendor. Ky organ mbështet dhe këshillon menaxhimin në shkollë/terren për zbatimin e Programit në shkollë/terren, sipas pikëpamjes së tij. Anëtarët:

- këshillojnë drejtuesit e shkollës/terrenit rreth përshtatjes dhe lokalizimit të Programit: nismave, veprimtarive dhe financimit të tij;
- identifikojnë dhe mobilizojnë asetet komunitare financiare dhe jofinanciare për zbatimin e suksesshëm të nismave;
- kontribuojnë për sigurimin e cilësisë dhe vlerësimin e programit dhe i mbikëqyrin;
- mbikëqyrin zbatimin e politikave dhe procedurave, në lidhje me mjedisin në shkollë, mbrojtjen, shëndetin dhe mirëqenien e pjesëmarrësve, lidhjen me shërbimet sociale dhe sjelljen e nxënësve.

Qasja e parapëlqyer për qeverisjen në shkollë kërkon që përgjegjësitë e mësipërme të ndërmerren nga shoqatat prindër – mësues (sikundër parashikohet në ligjin "Për arsimin parauniversitar"). Me qëllim bashkërendimin dhe përforcimin e përpjekjeve të MAS-it në këtë hapësirë, veprimet e programit duhet të synojnë së pari funksionalizimin e shoqatave, me mbështetjen e koordinatorit të shkollës. Duke vërejtur se disa procese të parashikuara në nismën SHQK dhe në këtë Program diktojnë mekanizmin e qeverisjes vendore, krijimi i një mekanizmi qeverisjeje që është specifik për Programin mund të konsiderohet plan kontingjent. Qeverisja në shkollë/terren mund të marrë formën e Bordit Vendor[6] me përfaqësuesit e mëposhtëm:

- (1) nënkryetar i përhershëm: mësuesi bashkërendues;
- (1) përfaqësues i përhershëm, drejtori i shkollës nuk lejohet të ketë rolin e kryetarit;
- (1) përfaqësues i propozuar nga shkolla, i cili është i angazhuar në program dhe ka mandat të rinovueshëm dyvjeçar;
- (3) përfaqësues të propozuar nga Këshilli i Prindërve, me mandat të rinovueshëm dyvjeçar;
- (3) përfaqësues të propozuar nga këshilli i nxënësve, me mandat të rinovueshëm dyvjeçar; përfaqësuesi i nxënësve nuk lejohet të jetë kryetar;
- (3) përfaqësues të sektorit privat dhe aktorë komunitarë, që japin mbështetje financiare dhe jofinanciare për Programin, të përzgjedhur me mandat të rinovueshëm dyvjeçar;
- një kryetar, i cili zgjidhet dhe është anëtar i bordit, dhe ka një mandat të rinovueshëm dyvjeçar;

---

[6] Edhe në këtë rast, përshtatshmëria e kësaj strukture varet nga prania ose mungesa e qeverisjes apo mekanizmave bashkërendues ekzistues. Nëse, për shembull, shkolla ka një këshill aktiv prindërish, kjo strukturë mund të përthithet nga organi ekzistues.

- një sekretar, i cili zgjidhet dhe është anëtar i Bordit, dhe ka një mandat të rinovueshëm dyvjeçar.

Anëtarësia në Bordin Vendor është me zgjedhje dhe anëtarët nuk marrin shpërblim. Bordet Vendore duhet të mblidhen jo më pak se sa një herë në tre muaj. Përfaqësimi i diversitetit, për sa i përket gjinisë, etnisë dhe aftësisë, duhet të merret parasysh kur formohet Bordi.

Menaxhimi dhe bashkërendimi

Menaxhimi i programit në nivelin e shkollës/terrenit është detyrë e drejtorit ose nëndrejtorit të shkollës.

Krahas kësaj, në çdo shkollë pjesëmarrëse ndodhet një koordinator. Koordinatori i shkollës vjen nga stafi i shkollës zbatuese dhe kompensohet sipas orëve të parashikuara që përfshihen në ofrimin e nismave tematike. Koordinatori i shkollës do të shërbejë si burim për mësuesit, do të lehtësojë hartimin e planeve të Programit në nivelin e shkollës, do të ndihmojë për bashkërendimin e të gjithë programit, do të ofrojë mbështetje logjistike dhe operacionale për nismat tematike, do të komunikojë me prindërit, nxënësit dhe aktorët komunitarë, do të kontribuojë për mobilizimin e burimeve të komunitetit, si dhe do të bashkëpunojë me drejtorin e shkollës dhe koordinatorin vendor për kryerjen e monitorimeve rutinë.

3. Financimi dhe qëndrueshmëria

3.1 Mekanizmat e financimit/fondeve

Mekanizmat e financimit/fondeve në këtë dokument nënkuptojnë burimet e të ardhurave ose burime të tjera të disponueshme financimi për Programin, krahas strategjive për gjenerimin, mobilizimin dhe sigurimin e burimeve financiare.

Në fillim, Programi do të mbështetet nga fondet publike. Në planin afatmesëm dhe për të mundësuar kalimin e Programit në shkallë kombëtare dëshirohet një kombinim burimesh, duke përfshirë burime publike (taksa, të ardhura të tjera publike ose transferta të tjera ndërqeveritare) dhe jopublike (kontribute vullnetare nga sektori privat, donatorë dypalësh dhe shumëpalësh, si dhe donatorë të tjerë).

Ndonëse shumica e buxhetit të Programit do të duhet të vijë nga të ardhurat e qeverisë, strategjia e financimit do të përqendrohet te të ardhurat jotatimore, si burim domethënës fondesh. Programi do të shfrytëzojë kontributin e donatorëve dypalësh, shumëpalësh dhe të tjerëve në fillesat e tij dhe më vonë do të zhvillohen dhe do të zbatohen strategji të qëndrueshme financimi. Këto strategji përfshijnë:

- Ndër taktikat më të efektshme janë partneritetet me korporatat, duke përfshirë grantet, sponsorizimet dhe qasjet novatore, si: mbledhja e fondeve në pikat e shitjes dhe modele të tjera për aktivizimin e klientëve. Fokusi i programit te fëmijët, të rinjtë dhe arsimi, krahas fushës së gjerë tematike dhe objektit kombëtar, i siguron Programit më shumë gjasa për të përfituar mbështetje nga korporatat kombëtare me CSR (përgjegjësi sociale e korporatës) të sofistikuar dhe strategji marketingu, si dhe nga korporatat shumëkombëshe me prani domethënëse në Shqipëri. Identiteti i konsoliduar i markës luan rol integral për mundësimin e këtyre taktikave.

- Sikundër është përmendur më sipër, donatorët dypalësh dhe shumëpalësh janë një burim i çmuar financimi në fazat fillestare të zhvillimit dhe zbatimit të Programit. Donatorët mund ta konsiderojnë Programin veçanërisht premtues, si në drejtim të inovacionit, ashtu edhe në drejtim të eksperimentimit me nisma të reja të të nxënit. Krahas kësaj, mund ta shohin si mbështetje kyçe që nismat e ardhshme të arrijnë shkallë kombëtare. Megjithatë, ka pak gjasa që fondet nga institucionet dypalëshe dhe shumëpalëshe t'i mundësojnë Programit vazhdimësi afatgjatë.

- Mbledhja e fondeve në pikën e shitjes (angl. POS) mund të jetë taktikë e përshtatshme për të mbledhur të ardhura nga qeveria. Një model i zakonshëm që ka qenë i suksesshëm në skenarë dhe kontekste të krahasueshme ka qenë mundësia që përdoruesve të shërbimeve publike t'u ofrohet mundësia të dhurojnë kur paguajnë tarifën e një shërbimi të caktuar publik.

3.2 Mekanizma kontabiliteti

Mekanizëm kontabiliteti në këtë dokument nënkupton mënyrën se si merren dhe disbursohen të ardhura ose fonde për Programin ose përmes transfertave ndërqeveritare (p.sh. fonde të

Ministrisë së Arsimit për pagat e stafit të angazhuar me zbatimin e Programit), granteve për shkollat dhe/ose qeverisjen vendore ose pagesave direkte për ofruesit e shërbimeve, krahas politikave dhe procedurave që lidhen me këto transferta, grante dhe pagesa.

Duke qenë se preferohet një kombinim burimesh publike (taksa, prime, të ardhura publike, ose transferta të tjera ndërqeveritare) dhe jopublike (kontribute vullnetare nga sektori privat, donatorë dypalësh dhe shumëpalësh, si dhe donatorë të tjerë), fondi ose fondet duhet të jenë në gjendje të regjistrojnë dhe të kalojnë fonde nga këto burime. Krahas kësaj, kontrolli i disbursimit të fondeve preferohet shumë nga sektori privat dhe donatorë të tjerë, sikurse dhe elasticiteti financues.

Identifikimi i një mekanizmi të përshtatshëm financimi dhe kontabiliteti është në zhvillim e sipër[7] dhe deri tani janë evidentuar tri modele:

- Mbështetja e drejtpërdrejtë buxhetore. Përfshin transfertat direkte të fondeve nga donatorët pranë degës kombëtare të thesarit dhe menaxhimin pasues të këtyre fondeve nga ministritë e linjës, d.m.th. pas marrjes fillestare, fondet kombinohen dhe nuk bëhet dallim midis fondeve që vijnë nga donatorët, fondeve që mblidhen dhe fondeve që alokohen nga qeveria. Ky model është aplikuar në kontekstin e instrumentit të BE-së për asistencë paraanëtarësimit. Duhet vërejtur se fondet transferohen dhe menaxhohen në këtë modalitet sipas një kuadri të gjerë dhe kompleks asistence, zbatimit të synuar të strategjive sektoriale, janë voluminoze dhe vijnë nga një donator i vetëm.

- Fondi i veçantë ose nga donatorë. Këtu përfshihet transferimi i fondeve nga donatorët te dega kombëtare e thesarit; ndryshe nga mbështetja buxhetore direkte, një organ qeverisës me kontroll dhe autoritet shpenzimi mund të përbëhet nga administratorë qeveritarë dhe joqeveritarë dhe vetë fondi mund të ketë status ekstrabuxhetor. Njësoj si me mbështetjen buxhetore direkte, fondet e donatorëve janë përdorur më parë me një donator të vetëm, të madh, institucional që e ushtron veprimtarinë e tij në një kuadër të gjerë asistence.

- Hibrid. Një organizatë ose korporatë jofitimprurëse, e caktuar me akt ligjor ose vendim të Këshillit të Ministrave, do të shërbente si mbledhës i fondeve të donatorëve dhe mjet për t'u dhënë kontroll dhe autoritet mbi kontributet e tyre donatorëve, që, së bashku me përfaqësuesit e qeverisë dhe të tjerë, do të formojnë bordin. Alokimet qeveritare për programin do të menaxhohen në buxhet nga ministritë e linjës, që do të bashkëpunojnë me donatorët për të zhvilluar një buxhet të përgjithshëm dhe strategji për ndarjen e kostove. Donatorët do të kalojnë fonde për korporatën, që do të disbursojë fonde nën drejtimin e bordit.

3.3 Kontrolli vendor (në shkollë) i financimit

Një tematikë e përsëritur gjatë zbulimit është mungesa e një mekanizmi përmes të cilit shkollat mund të marrin dhe të menaxhojnë fondet me përgjegjshmëri. Në këtë rast mekanizmi përfshin një llogari bankare, regjimin e procedurave dhe kontrolleve të përshtatshme financiare, si dhe burimet njerëzore për të kryer menaxhimin financiar. Mbetet tejet e dëshirueshme zhvillimi i disa metodave për t'iu dhënë shkollave grante: për donatorët që procesin aktual e konsiderojnë të mundimshëm dhe për Programin, për të cilin centralizimi i të gjitha procedurave të prokurimit dhe menaxhimi i grantit përbëjnë një barrë të madhe operacionale. Në fazën e parë të pilotimit në 200 (dyqind) institucione arsimore të arsimit parauniversitar, është parashikuar që procedurat e prokurimit për blerje materiale didaktike dhe infrastrukturës së nevojshme, të realizohen në mënyrë të përqendruar, ndërsa menaxhimi burimeve financiare të realizohet nga zyrat arsimore vendore të arsimit parauniversitar.

3.4 Buxheti

Shihni shtojcën për kostot indikative të burimeve njerëzore.

Kostot jopersonale, duke përfshirë inputet dhe kostot dytësore, të bazuara në kurikulat përkatëse.

4. Burimet njerëzore

---

[7] Ekspertët e angazhuar në projekt po i shqyrtojnë dhe po i vlerësojnë hollësisht këto alternativa.

4.1 Stafi i shkollës

Nismat e nivelit të parë do të zbatohen nga mësuesit e shkollave përkatëse, nën udhëheqjen e drejtorit të shkollës. Mësuesit do të jenë përgjegjës për hartimin e planeve mësimore (bazuar në materialet kurikulare të programit), si dhe për mësimdhënien. Mësuesit pjesëmarrës do të shpërblehen për punën shtesë sipas tarifave të miratuara me vendim të Këshillit të Ministrave.

4.2 Zbatuesit e tjerë të Programit

Në nivelin e dytë, Programi do të zbatohet nga ekspertë, trajnerë në fushën përkatëse tematike. Këtu mund të përfshijnë individë që kanë dalë në pension, profesionistë vendorë dhe (në rastin e temës së mjedisit dhe bujqësisë) pedagogë dhe studentë universiteti.

Identifikimi, mobilizimi dhe përzgjedhja

Ndonëse një program me shumë vlerë, përfshirja e zbatuesve të tjerë në Program shkakton edhe disa sfida operacionale. Sfida e parë është identifikimi i kontribuesve të mundshëm dhe garantimi i pjesëmarrjes së tyre. Drejtorët e shkollave dhe strukturat e qeverisjes vendore (në kuadër të pjesëmarrjes së tyre në nismën SHQK) do të ndërmarrin hartëzimin e burimeve komunitare, duke përfshirë zbatuesit e tjerë të Programit. Ushtrimi i hartëzimit të aseteve duhet të shqyrtohet sërish me mbështetjen e koordinatorit të caktuar, që do të bashkërendojë zbatuesit e mundshëm. Ky koordinator i përcjell koordinatorit rajonal një listë me personat e interesuar, i cili më pas vlerëson dhe përzgjedh zbatuesit e tjerë. Stafi joshkollor mund të zgjedhë të përdorë kohën dhe përpjekjet e tij ose mund të përdoren nxitje, duke përfshirë mirënjohjen, aksesin preferencial në objekte, kreditet e kursit (në rastin e studentëve të universitetit), dhe/ose kompensimin e parashikuar nga ligji dhe politikat vendore. Rekomandohet që kontribuesit të kompensohen për angazhimin e tyre afatgjatë dhe të vazhdueshëm, që kërkohet nga stafi zbatues.

Vendimi dhe përgatitja

Asnjë ose pak zbatues të tjerë që s'janë mësues do t'u nënshtrohen rishikimeve dhe shqyrtimeve të kërkuara për mësuesit ose do të përfshihen në trajnim dhe praktikë formale pedagogjike. Përpara angazhimit me nxënësit, zbatuesit e tjerë duhet të kalojnë një kontroll paraprak (sipas mekanizmave dhe kritereve të njëjta si stafi i shkollës), si dhe duhet të nënshkruajnë Kodin e Sjelljes, duke përfshirë politikën e mbrojtjes. Së fundi, disa orientime për Programin, trajnime bazë për mësimdhënie dhe mësimnxënie, si dhe udhëzime elementare rreth menaxhimit të klasave formojnë përmbajtjen e një përvoje fillestare që u duhet transmetuar të gjithë zbatuesve jo mësues. Duke marrë parasysh ndikimin dhe përvojën e trajnimeve pedagogjike dhe trajnimeve rreth sigurisë, ASCAP-i mund të jetë organi që do të mbikëqyrë zhvillimin dhe zbatimin e përvojave përgatitore (ose së brendshmi, ose nëpërmjet bashkëpunimit me një palë të tretë dhe akreditimit të moduleve të trajnimit). Përvoja mund të përftohet nëpërmjet tri modeleve ose kombinimit të tri variablave:

- Fizikisht ose në distancë
- *En masse*, në grupe të vogla (në nivel rajonal ose në ndarje sipas fushave tematike), ose individualisht;
- Në një aktivitet (trajnim treditor), në seanca të ndryshme, ose në mënyrë asinkrone.

Mbështetja për zbatuesit e tjerë jo mësues

Zbatuesit e tjerë jo mësues mund të kenë nevojë për mbështetje shtesë, sidomos për aksesimin dhe përdorimin e strukturave dhe rrjeteve shkollore, ndaj përkrahja dhe roli lidhës i koordinatorëve vendorë do t'u jepet edhe zbatuesve të tjerë jo mësues.

5. Përvoja e pjesëmarrësve

Përvoja e Pjesëmarrësve në këtë dokument nënkupton tërësinë e ndërveprimit të nxënësve me Programin. Në kontekstin e ideimit të shërbimit, shërbimi është rezultat i ndërthurjes së njerëzve, infrastrukturës, komunikimit dhe komponentëve materialë për të krijuar vlerë për palë të ndryshme interesi. Përvoja e këtij shërbimi është përkthim i teorisë në praktikë, pasi krijon vlera dhe krijon dhe ruan marrëdhënien midis konsumatorit dhe ofruesit të shërbimit. Rrjedhimisht, përvoja e pjesëmarrësve është një kusht thelbësor për të garantuar arritjen e suksesshme të

rezultateve të synuara të Programit. Koordinatori i shkollës është përgjegjësi kryesor për sigurimin e përvojës së nxënësve dhe garantimin e zbatimit të taktikave të përshkruara në këtë dokument.

Krahas marrëdhënies së përgjithshme midis nxënësve dhe Programit, Përvoja e Pjesëmarrësve përfshin rrugëtimin e nxënësve drejt disa objektivave të ndërlidhur. Procesi i drejtimit të Programit për të arritur një objektiv të caktuar quhet rrugëtim. Rrugëtimet përfshijnë zbulimin, shqyrtimin dhe vendimin për t'iu bashkuar Programit; regjistrimin dhe integrimin në Program; pjesëmarrjen në nismat e Programit (përvoja të të nxënit); dhe përfundimin dhe/ose rritjen e angazhimit me Programin.

Ky seksion përfshin një vështrim të përgjithshëm të çdo rrugëtimi, parimet që qeverisin ofrimin e shërbimeve të Programit përkundrejt rrugëtimit dhe, kur është e përshtatshme, strategji, qasje, procedura dhe veprime të tjera specifike që do të ndërmerren nga Programi për të mundësuar rrugëtimin e pjesëmarrësve.

5.1 Zbulimi dhe vlerësimi

Duke qenë se pjesëmarrja e nxënësve është me zgjedhje, për aq kohë sa nxënësit (së bashku me prindërit ose kujdestarët e tyre) zgjedhin se në cilat nisma do të përfshihen ose nëse angazhohen në Program, procesit nëpërmjet të cilit nxënësit dhe prindërit mësojnë dhe vendosin t'i bashkohen Programit duhet t'i kushtohet vëmendje e veçantë. Vlerësimet përfshijnë:

- Qëllimi i përgjithshëm i Programit duhet të jetë tërheqës për nxënësit (dhe prindërit). Jo vetëm estetika, por edhe vlerat, zëri dhe deklarata e vlerave të markës duhet të jenë domethënëse për nxënësit. Nënvizimi i mundësisë për t'u lidhur me nxënës të tjerë, për të ndjekur pasione e tyre, për të qenë drejtues më të mirë dhe për t'u angazhuar në të nxënë nëpërmjet problemeve, projekteve, dhe/ose orientimeve është i rëndësishëm për të krijuar afrimitet ndërmjet nxënësve. Krahas kësaj është jetike që të qartësohen mënyrat se si dallojnë nga shkolla nismat JOM, pasi shumë të rinj kanë merak se mos Programi do t'u duket si orë mësimore shtesë.

- Pjesëmarrësit e ardhshëm do të kërkojnë informacione nga bashkëmoshatarët e tyre ndaj, strategjitë që japin prova sociale dhe u mundësojnë nxënësve që të ndajnë histori suksesi, do të jenë pjesë integrale e përpjekjeve për mobilizim.

- Përveç dobive akademike dhe zhvillimore për fëmijët, prindërit do të duan të kuptojnë konkretisht natyrën e angazhimit të fëmijës së tyre, nevojën për kohë nga agjenda e tyre dhe kostot ose implikime të tjera financiare. Prindërit dhe kujdestarët mund të kenë edhe pyetje dhe shqetësime të tjera në varësi të gjinisë dhe identitetit të fëmijës së tyre; materialet duhet t'i parashikojnë dhe drejtuesit e shkollës duhet të jenë të përgatitur për t'iu përgjigjur këtyre pyetjeve.

5.2 Regjistrimi dhe pjesëmarrja

Regjistrimi është momenti kur nxënësit konfirmojnë vendimin e tyre për të marrë pjesë në program. Ka një tension të natyrshëm midis dëshirës për t'u siguruar që regjistrimi është tërheqës dhe i lehtë për nxënësit (për të maksimizuar pjesëmarrjen) dhe rolit të nevojshëm të prindërve ose kujdestarëve te vendimi i një nxënësi për të marrë pjesë në nismat JOM (duke pasur parasysh ndryshimin në rutina familjare, që lindin nga orare të reja, nevoja për transport etj.).

Në nivelin taktik rekomandohet një qasje me dy hapa. Së pari, zhvillohet një aktivitet regjistrimi në shkollë, ku nxënësit regjistrojnë interesat e tyre. Ky aktivitet duhet të jetë festiv dhe argëtues dhe duhet të tregojë se cilat janë veprimtaritë, përvojat dhe produktet unike të punës me nismat JOM. Bazuar në konsideratat e theksuara në pikat 5.1 dhe 5.4, ky aktivitet është një mundësi që pjesëmarrësit e pranishëm të ushtrojnë aftësitë e tyre drejtuese dhe krijuese, duke rekrutuar dhe duke mobilizuar pjesëmarrës të rinj. Përpara aktiviteti të regjistrimit, prindërit dhe kujdestarët duhet të informohen rreth Programit, nismave tematike dhe pjesëmarrjes së fëmijëve të tyre.

Pasi nxënësit të kenë shprehur interesin e tyre, të regjistruarit e rinj duhet të kenë pëlqimin e shprehur të prindërve për t'iu bashkuar një programi të caktuar. Komunikimi i pëlqimit thekson

politikat dhe procedurat e JOM-it, orarin, si dhe jep mundësi për mbështetjen dhe përfshirjen e prindërve. Në manualin SHQK ofrohet një formular pëlqimi.

Pasi të merret pëlqimi i prindërve, nxënësit mund të konsiderohen të pranueshëm për të marrë pjesë në program. Rekomandohet që aktiviteti i regjistrimit të zhvillohet dy herë, çdo vit; njëherë në fillim të semestrit të parë dhe njëherë tjetër në fillim të semestrit të dytë. Ka disa arsye për këtë: nga pikëpamja operacionale, aktivitetet e regjistrimit dhe konfirmimit janë më efikase se sa alternativa; nga pikëpamja e mësimdhënies dhe e të nxënit, ulen gjasat që nxënësit të bashkohen në një moment të dytë gjatë kapitujve të veçantë ose veprimtarive afatgjata. Krahas kësaj, nga pikëpamja e marketingut të programit, prezantimi i mundësive "të kufizuara" për t'iu bashkuar Programit mund t'i nxisë nxënësit që t'i konsiderojnë regjistrimin dhe Programin edhe më tërheqës.

5.3 Pjesëmarrja

Pjesëmarrja në këtë rast nënkupton përdorimin e shërbimeve, duke asistuar dhe duke marrë pjesë në përvojën e të nxënit. Shumë nga përvojat e të nxënit përvijohen në dokumentacionin e kurikulës (shihni shtojcën); një përmbledhje e këtyre përvojave ofrohet në seksionin 6.3 dhe një vështrim i përgjithshëm i tyre shqyrtohet në seksionet 6.1 dhe 6.2.

Disa konsiderata specifike procedurale, në lidhje me pjesëmarrjen e nxënësve:

- Sikundër vërehet në seksionin 5.1, një ndër shqetësimet më të mëdha të nxënësve është se Programi do t'u duket si orë mësimore shtesë. Përveç përdorimit të metodave të mësimdhënies jotradicionale, duhet të përdoren taktika për dallimin e nismës JOM nga dita formale e shkollës. Këtu mund të përfshihen pyetjet informuese, riorganizimi i bankave në klasë, muzika në sfond ose ndryshime në mjedis dhe rituale të tjera, që përforcojnë dallimin midis shkollës dhe JOM-it. Nxënësit duhet të kenë autonomi për të përcaktuar se si është arritur ky objektiv; taktikat e rrahjes së mendimeve në fillim të semestrit janë një strategji e përshtatshme.

- Për sa më sipër, nxënësit duhet të mbështeten që të ndërthurin pjesëmarrjen në nismat JOM në procesin e formimit të identitetit pozitiv. Bashkëkrijimi i deklaratës së misionit dhe/ose i vlerave: emrit, logos, sloganit ose këngës së klubit; krijimi dhe mirëmbajtja (në përputhje me politikat e shkollës) i një profili në mediat sociale janë të gjitha taktika që u japin pjesëmarrësve ndjesinë e përkatësisë në Program.

- Procedurat duhet të pasqyrojnë ndryshimin e përvojës së Programit për gjini të ndryshme. Pjesëmarrja mund të ndikohet nga normat rreth vajzave, si drejtuese, roleve gjinore tradicionale në fusha ose veprimtari të caktuara tematike (p.sh. në shkencë, teknologji, inxhinieri dhe matematikë, muzikë dhe kërcim, ose veprimtari të lidhura me kujdesin ndaj të tjerëve), pronësisë së vajzave mbi asetet sociale, shëndetësore, njohëse dhe ekonomike, si dhe rreth autonomisë trupore. Mund të hidhen hapa të thjeshtë për të trajtuar dhe për të përqafuar dallimet, si: përshtatshmëria e mjediseve sportive, inkurajimi dhe lehtësimi aktiv i vajzave në role drejtuese, ose biseda me anëtarët e komuniteteve, karrierat e të cilëve sfidojnë normat diskriminuese (p.sh. koduese gra ose burra të përfshirë në prodhime kulturore); pjesa më e rëndësishme në këtë rast mund të jetë ruajtja e një pozicioni që merr parasysh lentën gjinore gjatë procesit të planifikimit dhe të zbatimit.

- Duhet mbajtur listëprezenca. Ky është një element i monitorimit rutinë dhe kontribuon për mbrojtjen e nxënësve. Nëse nxënësit ndjekin procesin mësimor formal, por mungojnë në programit pas orarit mësimor, mungesa e tyre duhet të shënohet.

5.4 Zgjerimi dhe pika kulmore

Pjesëmarrja në nismat e nivelit të dytë është mjeti thelbësor për pasurimin e përvojave të të nxënit. Dy herë në vit, mësuesit e nivelit të parë caktojnë nxënës që tregojnë arritje të jashtëzakonshme në nivelin e dytë të programit. Nismat e nivelit të dytë ofrojnë udhëzime të specializuara dhe përvoja të të nxënit më sfiduese, që mundësohen nga individë me ekspertizë unike dhe/ose përvojë në fushën përkatëse.

Një mundësi tjetër për pasurim paraqitet nga nxënësit që shprehin vazhdimisht dëshirën për të zgjeruar rrjetet e tyre personale dhe për të pasur mundësi drejtimi. Më e rëndësishmja është që

metaanaliza e komenteve të nxënësve lë të kuptohet se shumë nxënës i barazojnë "mundësitë për drejtim" me njohje dhe privilegje dhe mundësi të veçanta për të ndjekur aktivitete dhe veprimtari të ndryshme. Nxënësit nuk kanë folur shpesh për mundësitë e drejtimit për sa u përket përgjegjësive shtesë për të udhëzuar, ndikuar, drejtuar ose mbështetur të tjerët. Nismat JOM ofrojnë mundësi drejtimi për nxënësit që sfidojnë dhe zgjerojnë modelin mendor mbizotërues të drejtimit. Për këtë qëllim, grupet JOM duhet të kenë struktura dhe mekanizma drejtimi të përshtatshme për moshën e nxënësve.

Për grupet e ciklit fillor dhe të mesëm të ulët, mund të kenë formën e pozicioneve javore të drejtimit me rotacion, ku nxënësit do të merrnin përgjegjësi për detyra, si: apeli dhe/ose përgatitja e materialeve. Në kuadër të ofrimit të mësimit, nxënësve drejtues mund t'u kërkohet të lehtësojnë grupe të vogla lidhur me përzgjedhjen e temave për një projekt. Për grupet e ciklit të mesëm të lartë, nxënësit mund të kenë zgjedhur role drejtimi (që bashkërendohen me të drejtat aktuale të fëmijëve dhe strategjitë për arsimin) në një nismë, duke ndihmuar me veprimtari dhe duke luajtur edhe një rol të kufizuar në vendimmarrjen financiare. Nxënësit drejtues do të luajnë një rol të fuqishëm për rekrutimin dhe mobilizimin e anëtarëve të rinj. Në nivelin mësimor, nxënësit drejtues mund të veprojnë me autonomi të konsiderueshme për të kërkuar, përgatitur mundësi dhe të lehtësojnë votimin e një pjesë teatrale për t'u studiuar dhe vënë në skenë ose mund të zgjedhin të strukturojnë dhe të zhvillojnë një konkurs kodimi.

Mundësitë për drejtim janë vektorë të rëndësishëm për përforcimin e vlerave të drejtësisë dhe gjithëpërfshirjes në klasë, për të investuar te vajzat dhe pjesëmarrësit, që nuk vijnë nga shumica, si dhe për të mbështetur zhvillimin e normave pozitive dhe prosociale. Duhet siguruar që përfshirja e plotë nuk frenohet nga ofrimi i mundësive të barabarta që vajzat dhe komunitetet që nuk vijnë nga shumica të ndërmarrin pozicione drejtuese, si dhe faktorëve strukturorë, si: përgjegjësitë për kujdesin, pritshmëritë e ndryshme ndaj prindërve dhe kujdestarëve, ose sjelljet diskriminuese nga bashkëmoshatarët ose stafi.

Së fundi, është e rëndësishme që progresi i pjesëmarrësve gjatë kursit të Programit të njihet dhe të vërehet. Teksa "diplomohen" nga grupet e ciklit fillor në ato të ciklit të mesëm të ulët, një mënyrë për të njohur pjesëmarrjen dhe kontributin e tyre, qoftë në një aktivitet ose ceremoni, një çmim ose një deklaratë publike është e përshtatshme për të mbështetur vetëbesimin dhe formimin e identitetit pozitiv të nxënësve. E njëjta gjë vlen për pjesëmarrësit që diplomohen nga cikli i mesëm i lartë, me një konsideratë shtesë praktike: pjesëmarrja në veprimtari jashtëkurkikulare ndihmon në procesin e aplikimit për në universitet. Një certifikatë ose kredenciale të tjera formale, që vërtetojnë pjesëmarrjen janë aset për nxënësit që dëshirojnë të ndjekin studimet universitare.

5.5 Vlerësime të përgjithshme

Barazia gjinore

Programi prezanton disa çështje që lidhen me drejtësinë gjinore, përcaktuesit strukturorë dhe mundësinë për qasjen shndërruese programore. Këtu përfshihen:

- Modelet ekzistuese të diskriminimit gjinor dhe mosmarrjes në konsideratë të gjinisë në shkolla, si: sisteme, institucione dhe ofruese shërbimesh;

- Kapaciteti i sistemit arsimor për të kryer analiza gjinore dhe për të evidentuar barrierat, si dhe për të projektuar dhe për të zbatuar masa proaktive, parandaluese dhe zbutëse;

- Përgjigjshmëria e identiteteve ndër seksionale të institucioneve dhe privimeve të mbivendosura;

Gjendja ideale e qasjeve shndërruese dhe të përgjigjshme gjinore dhe ndërthurja e tyre e suksesshme në të gjitha elementet e sistemit arsimor formal dhe joformal, nga përvojat legjislative tek ato institucionale, deri te përvojat ndërpersonale dhe individuale të nxënësve. MAS-i ka bërë përpjekje të konsiderueshme për integrimin gjinor dhe Programi do të përfitojë nga ky proaktivitet. Konsiderata specifike integrohen gjatë këtij dokumenti. Disa konsiderata të përgjithshme përfshijnë:

- A ka përfaqësim të drejtë në Program të stafit, menaxhimit dhe qeverisjes?

- Në nivelin strategjik, a përzgjidhen nismat dhe veprimtaritë e tyre me përgjigjshmëri gjinore? A pasqyrojnë një shumëllojshmëri interesash, stilesh të të nxënit dhe qasjesh? A merret gjinia parasysh nga këto veprimtari? P.sh. a kanë vajzat mundësinë të luajnë basketboll me djemtë ose vetëm me njëra-tjetrën nëse duan? A kanë djemtë mundësinë që të marrin pjesë në veprimtari kërcimi? A mbështeten fëmijët që vetidentifikohen me gjini jobinare për kapërcimin e dinamikave gjinore sipas rastit?

- A përdoret lentja gjinore në buxhetim dhe (në nivelin e zbatimit) në shpërndarje burimesh? P.sh. nëse djemtë e përdorin më shpesh fushën e futbollit dhe për rinovimin e saj bëhet një investim më i madh në dëm të funksionalizimit të objekteve të tjera që përdoren nga të gjitha gjinitë.

- Për të mundësuar pikat e mësipërme, a kategorizohen të dhënat sipas seksit dhe gjinisë?

Peizazhi i ofrimit të shërbimeve

Peizazhi i ofrimit të shërbimeve është mjedisi ku ofrohen shërbimet, duke përfshirë të gjitha aspektet e ambientit fizik. Në nivelin e parë, Programi do të zbatohet në shkolla. Kjo do të thotë që mjedisi duhet të jetë i përshtatshëm për ofrimin e shërbimeve për fëmijët. Thënë këtë, duke marrë parasysh ndryshimet në kërkesat për burime, qasje mësimore, si dhe oraret e programit, ekzistojnë konsiderata të tjera për funksionalizimin e shkollave në kontekstin e Programit. Këto përfshijnë:

- Identifikimin e hapësirave të përshtatshme në godinën ose përreth shkollës për zbatimin e veprimtarive. A ka hapësirë të mjaftueshme për të përballuar numrin e kërkuar të nxënësve që do të marrin pjesë në një nismë, si dhe për të zhvilluar disa nisma njëkohësisht, pa ndërprerje? A mund të riorganizohen hapësirat për të zhvilluar veprimtari në formate ndryshe nga veprimtaritë e zakonshme në shkollë (prova kërcimi, prova teatrale, punë laboratorike në grup etj.)? A mund të ruhet ky riorganizim për disa seanca (p.sh., nëse nxënësit përgatitin skenën për një performancë, a duhet të zhbëjnë punën në fund të çdo seance)?

- Çfarë pajisjesh ose mjetesh shtesë duhet të prokurohen për zbatimin e nismave (p.sh. kompjutera, instrumente, mjete kopshtarie dhe artistike etj.)? Si do të mirëmbahen pajisjet? Ku do të ruhen pajisjet?

- A është mjedisi fizik i shkollës, duke përfshirë energjinë elektrike, sistemin e ngrohjes, ndriçimin, sistemin hidraulik dhe depozitimin e mbetjeve, i disponueshëm dhe i mjaftueshëm për kohëzgjatjen e zbatimit të Programit?

- A ofron shkolla lidhje me internet? A janë të disponueshme pajisjet e lidhura me internet për nxënësit e angazhuar në Program edhe pas orarit zyrtar?

- Si mund të duhet të përshtaten shërbimet e kujdestarisë dhe sigurisë për të akomoduar përdorimin shtesë të shkollës?

- Si edhe ku do të ruhen produktet e punës së nxënësve nga njëra seancë në tjetrën (p.sh. punimet në proces, paketa robotike në ndërtim etj.)?

- Si dhe ku do të shfaqet dhe të njihet puna e nxënësve?

Mbrojtja

Në kontekstin e Programit, mbrojtja nënkupton ato veprime, politika, procedura dhe praktika për parandalimin dhe përgjigjen ndaj abuzimit dhe dëmtimit të shëndetit, mirëqenies sociale emocionale dhe zhvillimit të pjesëmarrësve. Protokollet e konsoliduara të mbrojtjes kanë rëndësi të veçantë, sepse pjesëmarrësit do të njihen me stafin shkollor dhe joshkollor dhe me pjesëmarrës të tjerë jashtë mjedisit tradicional të shkollës gjatë pjesëmarrjes së tyre në program.

Si një shtojcë e sistemit arsimor formal, programi përqafon të gjitha politikat, procedurat dhe praktikat ekzistuese. Masat shtesë përfshijnë:

- përfshirjen e protokolleve të mbrojtjes në procedurën e përzgjedhjes së zbatuesve të tjerë;

- përfshirjen e ndërgjegjësimit dhe trajnimit rreth mbrojtjes së fëmijëve gjatë përgatitjes dhe rekrutimit të zbatuesve të tjerë;

- komunikimin e qartë të politikave dhe procedurave të mbrojtjes, duke përfshirë mekanizmat e ankesave për stafin zbatues, prindërit dhe pjesëmarrësit;

- shkollat ndërmarrin hapa për të garantuar sigurinë dhe mirëqenien e pjesëmarrësve, teksa ecin përpara ose përmbyllin rrugëtimin e tyre në nisma. Këtu përfshihen procedura të qarta për nxënësit në fund të orarit mësimor dhe në fillim të nismave, si dhe procedura dhe masa të qarta për largimin e sigurt të nxënësve. Në këto masa duhet të pasqyrohet mundësia e dallimit të shqetësimeve për sigurinë në gjini të ndryshme, që kanë pjesëmarrësit, prindërit dhe kujdestarët.

Fëmijët me aftësi të kufizuara

Fëmijët me aftësi të kufizuara kanë të drejtën e një arsimi cilësor dhe gjithëpërfshirës dhe angazhimi i tyre i barabartë në program është shprehje e kësaj të drejte. Veprimtaritë jashtëkurrikulare janë një komponent i zakontë dhe i dëshirueshëm i Programeve të Individualizuara Arsimore. Përpjekjet për arsim gjithëpërfshirës që ndërmerren në kontekstin e programeve të rregullta akademike duhet të aplikohen edhe për pjesëmarrjen në Program. Njësoj si me programin formal akademik, këtu përfshihet llogaridhënia e drejtorëve të shkollave dhe drejtorisë arsimore rajonale për të vlerësuar gjithëpërfshirjen, për të monitoruar ecurinë e fëmijëve, si dhe për të bashkërenduar dhe për të ofruar mbështetje. Më tej:

- Për ideimin dhe zhvillimin e nismave tematike për të garantuar akses dhe cilësi të barabartë duhet të merret në konsideratë gjithëpërfshirja.

- Duhet t'i kushtohet vëmendje e veçantë mbështetjes së zbatuesve të tjerë për të respektuar të drejtat e fëmijëve me aftësi të kufizuara. Këtu përfshihet sensibilizimi dhe aftësimi si pjesë e procesit të rekrutimit, por njihet edhe fakti që mbështetja e fëmijëve me aftësi të kufizuara kërkon përpjekje për zhvillimin profesional të vazhdueshëm dhe të specializuar të mësuesve; rrjedhimisht, zbatuesit e tjerë që s'janë pjesë e personelit mund të kenë nevojë për udhëzime dhe ndihmë shtesë për aksesimin dhe përdorimin e mekanizmave mbështetës.

- Bashkëpunimi i ngushtë i zbatuesve me prindërit dhe/ose kujdestarët, mësuesit dhe staf tjetër akademik është çelësi i suksesit.

Lidhja me shërbimet sociale

Një parim i kuadrit të Shkollës si Qendër Komunitare është mbështetja e integruar e nxënësve dhe e familjeve, me anë të bashkërendimit të shërbimeve sociale nëpërmjet strukturës së shkollës si qendër komunitare. Ky parim është njohja e nevojës dhe mundësia për të ndjekur një qasje të plotë me fëmijën për krijimin dhe ruajtjen e një mjedisi nxitës për arritjet dhe mirëqenien e nxënësve. Teksa Programi përqendrohet te pasurimi akademik, përpjekjet në të ardhmen duhet të shqyrtojnë mënyrat për të thelluar integrimin e shërbimeve mjekësore, të shëndetit mendor, tutorimit etj.

Sjelljet sfiduese dhe menaxhimi i klasës

Për nxënësit, iniciativat e JOM-it zënë një vend të kufizuar – ata kanë të përbashkët dhe lidhje me një pjesë të madhe të strukturës së sistemit formal shkollor, por dallohen nga objektivat, modalitetet, pritshmëritë dhe marrëdhëniet që ndryshojnë nga dita shkollore tipike. Standardet dhe parimet rreth sjelljes ndërpersonale të nxënësve – sjellja e tyre kundrejt nxënësve të tjerë dhe stafit – praktikisht nuk ndryshojnë. Ka qysh tani disa burime në dispozicion për të mbështetur drejtuesit mësimorë, përfshirë dhe manualin e mbështetur nga UNICEF-i "Ndërhyrje për sjellje pozitive në shkollë". Çështja është se si manifestohen këto standarde dhe parime brenda një mjedisi të karakterizuar nga metoda mësimore që përqendrohen tek aktiviteti dhe autonomia studentore, mungesa e mekanizmave të zakonshëm të marrjes së komenteve (si notat) dhe te pjesëmarrja vullnetare. Hapat praktikë dhe parimet për sjelljen e nxënësve dhe menaxhimin e klasës në kontekstin e iniciativave JOM përfshijnë:

- Një artikulim të qartë i pritshmërive dhe i pasojave. Nxënësit duhet të ndërgjegjësohen për këto standarde sjelljeje, që vazhdojnë nga dita formale shkollore deri tek mjedisi i JOM-it

- Përfshirja e nxënësve te hartimi i normave të grupit dhe gjetja e sanksioneve, sipas moshës së përshtatshme. Nxënësit ndiejnë përkatësi dhe fuqizim më të madh, kur janë pjesë e përcaktimit të pritshmërive dhe të pasojave, dhe kësisoj ka më të ngjarë që t'i zbatojnë këto norma. Të ndihmohen nxënësit që të rrisin standardet formale të sjelljes, duke zhvilluar normat e tyre të qarta e koncize.

- Drejtuesi mësimor ka përgjegjësinë më të madhe për menaxhimin e klasës dhe sjelljen e nxënësve. Kjo shfaqet në formën e pritshmërive të qarta e të qëndrueshme, komunikimit të shpeshtë (përfshirë dhe komente pozitive), udhëzimeve të hollësishme dhe modelimit të sjelljeve të dëshirueshme, kultivimit të marrëdhënieve të besueshme, pozitive dhe të barabarta me pjesëmarrësit dhe prindërit dhe kujdestarët e tyre.

- Dokumentimi i incidenteve të sjelljes sfiduese është thelbësor për të gjitha palët.

- Programi parashikon udhëtime jashtë zonës. Komunikimi i qartë për pritshmëritë dhe politikat dhe procedurat e duhura gjatë udhëtimit dhe në pikëmbërritjen e udhëtimit janë jetësore për sigurinë dhe mirëqenien e pjesëmarrësve.

- Mjedisi e ndikon shumë sjelljen e nxënësve. Hapësirat e përcaktuara dhe organizuara që i lejojnë nxënësit, në grupe të vogla, të punojnë më vete pa hutuar apo ndërprerë njeri-tjetrin është thelbësor. Duhet të vendosen procedurat dhe rutina për marrjen, përdorimin dhe kthimin e materialeve dhe pajisjeve (ose të përshtatet nga politikat aktuale të shkollës), sikurse dhe rutina lidhur me pastrimin dhe largimin.

- Komunikimi me prindërit është thelbësor. Politikat për ta kaluar trajtimin e sjelljeve sfiduese te prindërit duhet të vendosen me koordinatorin dhe drejtorin e shkollës. Komunikimi me prindërit, megjithatë, duhet të përqendrohet shpesh te përvojat pozitive dhe arritjet e nxënësve.

6. Praktikat e mësimdhënies dhe të nxënët

6.1 Kurikula dhe të nxënët e bazuar te standardet

Programi JOM është një mënyrë për të pasuruar të nxënën në shkollë. Rrjedhimisht, përvojat e të nxënit nëpërmjet Programit bazohen kryesisht mbi standardet e përmbajtjes dhe aftësive që numërohen në kurikulën zyrtare kombëtare. Për këtë qëllim, në kuadër të një grupi pune, ekspertët e sektorit të zgjedhur nga ministritë e linjës do të bashkëpunojnë me ASCAP-in (Agjencia e Sigurimit të Cilësisë së Arsimit Parauniversitar) për të identifikuar synimet dhe që standardet dytësore të trajtohen/pasurohen nëpërmjet programit.

Megjithatë, Programi siguron edhe një mekanizëm për zgjerimin e të nxënit. Nxënësve mund t'u jepet mundësia t'i tejkalojnë standardet e përmbajtjes; ekspertët e angazhuar në hartimin e nismave tematike mund të identifikojnë objektiva të të nxënit përtej atyre të renditura në kurikulën formale. Kjo është një dinamikë e lakmueshme. Për të siguruar cilësinë e programit, objektivat kurikularë/të pasurimit janë ende të specifikuara në dokumentacionin kurrikular të Programit (aneksi) dhe subjekt i shqyrtimit të MASR-së.

6.2 Praktika mësimore

Ndërmjet shumë përfitimeve nga Programi është dhe elasticiteti që sigurohet nga formati JOM dhe nga mobilizimi i aseteve komunitare për arritjen e përvojave mësimore unike, të kontekstualizuara dhe domethënëse. Ndërkohë që leksioni është një metodë mësimdhënieje e vlefshme, Programi do të përqendrohet te qasjet pedagogjike aktive, afatgjata, përjetuese dhe të bazuara të të nxënit; efektivisht, jo "shkruaj me shkumës e fol". Këto qasje përfshijnë:

- Të nxënët e bazuar te problemi: nxënësve u jepet një sfidë e hapur, shpesh e ideuar mbi kontekste të botës reale dhe ndihmohen që të gjejnë një zgjidhje. Nxënësit që zhvillojnë mjete softueri për të gjetur numrin e duhur të vullnetarëve për pastrimin e vendhedhjeve të paligjshme të mbeturinave janë një shembull i të nxënit të bazuar te problemi.

- Të nxënët e bazuar te kërkimi: i afërm me të nxënën e bazuar te problemi; të nxënët i bazuar te kërkimi mund t'u japë pjesëmarrësve një pyetje për t'iu përgjigjur (më shumë se një problem për të zgjidhur); një mundësi tjetër është që nxënësit të zhvillojnë pyetjet e tyre. Nxënësit që kërkojnë dhe kryejnë vëzhgime horizontale dhe eksperimente për të hetuar se si shtimi i ndotjes rrit ndikimin te rritja e bimëve janë një prej shembujve të të nxënit të bazuar te kërkimi.

- Të nxënët e bazuar te projekti: nxënësve u jepet një produkt përfundimtar specifik dhe ndihmohen me mjetet për ta zhvilluar produktin. Krijimi dhe shfaqja e një pjese muzikore është shembull i të nxënit të bazuar te projekti.

Për të ndihmuar mësuesit me zhvillimin e planeve të tyre, dokumentacioni kurikular i Programit përfshin një sërë aktivitetesh treguese të të nxënit, të orientuara sipas standardeve dhe

të zhvilluar nga ekspertët e sektorit. Më tej, përbërësit digjitalë të programit mund të sigurojnë mundësinë e ndarjes së planeve të leksioneve me mësues të tjerë nëpërmjet librarisë ose funksioneve të arkivit.

6.3 Matja e rritjes

Programi nuk përdor matjen tradicionale të dijes së nxënësve, si testet përmbledhëse me shkrim; thënë thjesht, notat dhe vlerësimi përmbledhës nuk përfshihen në program. Megjithatë, disa matje të performancës së nxënësve vlejnë si themele të udhëheqjes dhe mbështetjes së zhvillimit të nxënësve nëpërmjet vërejtjeve dhe komenteve formuese, dhe për qëllimet e vlerësimit të efektshmërisë së zbatimit dhe identifikimit. Qasjet e përshtatshme mund të përfshijnë:

- vlerësimin e bazuar te rubrikat, ku kriteret vlerësuese përbëhen nga përshkrime me fjalë të sjelljeve të vëzhgueshme, që lidhen me nivele të ndryshme të dijes;
- vëzhgime të rregullta të dokumentuara;
- vetëvlerësime të rregullta nga nxënësit;
- një kombinim të sa më sipër; ose
- matje e Bazuar te Kurikula (MBK) MBK-ja *(Curriculum Based Measurement - CBM)* është një teknikë për matjen e rezultateve të të nxënit të nxënësve (ndryshe nga qëllimet specifike të zotërimit të mësimit) nëpërmjet testimit rutinë të performancës së nxënësit përkundrejt një detyre standarde vlerësuese – si të luajturit e një pjese muzikore, për shembull. Ndërkohë që MBK-ja ka potencial të konsiderueshëm si një qasje për matjen e përparimit të pjesëmarrësit dhe për mësimin e efektshmërisë në mjedise, si të Programit, ajo është një teknikë e specializuar gjerësisht e panjohur dhe e papërdorur nga mësuesit në ditët e sotme. Mundësia e zbatimit të MBK-së, nëse do të përdoret, duhet të bëhet në harmoni me përpjekjet në gjithë sistemin arsimor për zhvillimin profesional të lidhur me matje më të gjera.

6.4 Nismat tematike

Nismat tematike mund të mendohen si fusha përmbajtjeje ose shtigje kurikulare dhe janë njësia bazë e Programit JOM. Kurikula dhe dokumentacioni kurikular i lidhur me secilën janë ende duke u zhvilluar.

Kulturë

Edukimi kulturor përfshin artet e bukura, dekorative dhe të aplikuara, muzikën, teatrin, kinematografinë, folklorin dhe zejet tradicionale. Në vitin pilot, Programi do të përqendrohet përkatësisht tek artet e bukura dhe muzika.

Shkenca dhe teknologjia

Fusha tematike e shkencës dhe teknologjisë përqendrohet kryekëput tek inxhinieria dhe programimi i softuerëve.

Mjedisi dhe agrikultura

Fusha tematike e mjedisit dhe agrikulturës përfshin edukimin dhe sensibilizimin mjedisor dhe për qëndrueshmërinë, si dhe edukimin për agrikulturën, sistemet ushqimore, agronominë dhe agroekologjinë.

Sporte dhe mirëqenia

Fusha tematike e sportit përqendrohet te basketbolli dhe volejbolli për pjesëmarrësit e arsimit fillor. Pjesëmarrësit nga arsimi i mesëm dhe i lartë do të mund të fuqizohen nëpërmjet programeve të vetëmbrojtjes, që kombinojnë artet marciale Aikido me parandalimin e dhunës, vetëpërmbajtjen emocionale dhe aftësitë e komunikimit.

7. Lokalizimi dhe novacioni

Programet me më shumë se një vendndodhje, sidomos ato që shtrihen në disa qytete dhe rajone, duhet të jenë elastike dhe të kujdesen për dallimet mjedisore dhe kontekstuale nga siti në sit. Kombinimi i burimeve të pranishme, praktikave institucionale, ofertave konkurruese, përshtatshmërisë dhe traditës, ndryshon sipas rrethanave. Programi përdor disa strategji për të mundësuar lokalizimin (në fakt, lokalizimi dhe përshtatja janë strategji të mirëfillta për të mundësuar novacionin e këtij programi).

7.1 Zgjedhja e nismave

Nëpërmjet procesit të përcaktuar në manualin e SHQK-së (Shkolla si Qendër Komunitare), shkollat kanë evidentuar të dhëna lidhur me udhëheqësit dhe stafin shkollor, prindër, nxënës dhe anëtarë të komunitetit; së bashku, kontribuesit do të rendisin dhe hartëzojnë burimet e shkollës dhe komunitetit që mund të mobilizohen për të mbështetur përpjekjet e shkollës. Në rastin e Programit, dokumentacioni kurikular për çdo nismë nënvizon aktivitetet dhe inputet treguese që nevojiten për t'i siguruar ato përvoja. Kjo siguron disa struktura shtesë për ushtrimin e hartëzimit të aseteve: udhëheqja e nivelit shkollor (ose organi qeverisës i përcaktuar në 2.2, ose një kombinim *ad-hoc* i drejtorit të shkollës, koordinatorit të shkollës, personelit të programit, shoqatës së prindërve dhe këshillit të nxënësve) mund të vlerësojë disponueshmërinë e inputeve të nevojshme të nismës dhe të përcaktojë:

- nëse të zhvillojë një nismë të caktuar;
- si të sigurojë inputet e nevojshme për një nismë, përfshirë dy strategjitë për mobilizimin e inputeve të pranishme në nivel lokal (p.sh., pajisjet) që mungojnë nëpërmjet mekanizmave të tjera;
- si të përshtatë një nismë të caktuar, duke pasur parasysh burimet e pranishme.

7.2 Përshtatja dhe zgjerimi i nismave

Dokumentimi kurikular për çdo nismë përvijon se cilat përmbajtje dhe standarde kompetencash nga kurikula formale do të pasurohen nëpërmjet Programit; dokumentacioni, gjithashtu, identifikon aktivitetet e këshilluara të të nxënit për mësimin e atyre standardeve. Qëllimi është të sigurohet një kornizë e lehtë dhe elastike për shkollat dhe zbatuesit; kjo kornizë ofron udhëzimet e duhura për zbatimin cilësor, por, gjithashtu, lejon dhe mundëson vendime të përgjegjshme kontekstualisht se cilat aktivitete dhe qasje duhet të përdoren dhe si të përdoren më mirë. Si udhëheqës mësimorë, zbatuesit janë përgjegjës për të përshtatur nismat me kontekstet e shkollës dhe të komunitetit të tyre gjatë zhvillimit të planeve të tyre. Ata mbështeten për këtë veprim nga drejtori dhe koordinatori i shkollës.

Kjo është veçanërisht e rëndësishme në rastin e nismave të nivelit të dytë, ku ka vlerë përvoja dhe ekspertiza unike e zbatuesve jomësues. Zbatuesit e nivelit të dytë mund të identifikojnë objektiva shtesë të të nxënit kurikular, që shtrihen dhe ndërtohen mbi standardet e identifikuara në dokumentacionin kurikular.

7.3 Novacioni dhe zhvillimi i nismave të reja

Përhapja e përshtatjeve në nivel shkolle krijon kushte të favorshme për novatorizmin; praktikisht, çdo shkollë është një eksperiment për atë se cili kombinim burimesh dhe praktikash jep rezultatet më të mira për pjesëmarrësit. Për këtë qëllim, monitorimi strikt, vlerësimi horizontal dhe menaxhimi i dijes dhe ndarja e praktikave janë thelbësore për krijimin e një "programi që mëson" – një kusht thelbësor për risinë e programit.

Sikurse u vu re në 8.1, njësia e mësuesve dhe planet e leksioneve duhet të regjistrohen në mënyrë të ngjashme me atë që përdoret në programin shkollor formal. Si grumbullues i rezultateve të monitorimit rutinë, koordinatori rajonal ndodhet në pozicionin për të identifikuar shkolla dhe zbatues të veçantë me performancë të jashtëzakonshme; bashkë me planet e mësuesve, duhet të jetë i mundur identifikimi i praktikave më të mira. Sikurse u vu re në 6.2, përdorimi i mjeteve të menaxhimit të dijes digjitale që mundësojnë funksionimin e librarisë/arkivit të dokumentacionit do të mundësonte mjetet për mirëmbajtjen dhe ofrimin e aksesit te dokumentacioni bazë kurikular, por, gjithashtu, do të bënte të mundur identifikimin, theksimin dhe përhapjen e praktikave premtuese (pra, të një librarie me plane mësimore dhe aktivitete me cilësi të lartë).

Me maturimin e Programit, vetë këto struktura ofrojnë dhe një platformë për krijimin e nismave krejt të reja në fushat tematike të patrajtuara. Duke mundësuar qasje te modelet kurikulare, Programi mbështet zhvillimin e nismave që trajtojnë nevojat e paplotësuara dhe mundësitë e munguara. Në fakt, një model (si nisma UPSHIFT e UNICEF-it) që fuqizon dhe

lehtëson disenjimin e nismave të reja nga vetë nxënësit, do të ishte një ndërhyrje e fuqishme; për më tepër, kjo shkon shumë dhe kontribuon për qëllimet e përgjithshme të Programit.

Duke pranuar natyrën e tyre eksperimentuese, ato nisma të reja të konceptuara në nivel shkolle (në fillim) mbështeten kryesisht te burimet që mund të livrohen lokalisht. Megjithatë, një mekanizëm që u mundëson shkollave të sigurojnë fonde për nisma eksperimentale është plotësisht i realizueshëm. Kjo do të përfshinte, me shumë mundësi, pak me tepër se zhvillimin dhe zbatimin e një procesi për propozimin e nismave të reja nga shkollat, që qeverisja e nivelit qendror (me gjasë komisioni i programit) të vlerësojë dhe të zgjedhë nisma premtuese dhe grante për shkollat, dhe që koordinatorët rajonalë dhe lokalë t'i shtrijnë përpjekjet e tyre monitoruese edhe te nismat eksperimentale. Për shkak të elasticitetit të madh (për sa u përket procedurave të nëngranteve) korporatat jofitimprurëse të parashikuara nga mekanizmi hibrid kontabiliteti, përshkruar në 3.2, janë një mjet ideal për t'i drejtuar investimet te nismat e reja. Ç'është më e rëndësishmja, ky element varet nga ekzistenca e një mekanizmi për shkollat që ato të marrin dhe të menaxhojnë financime.

8. Mundësimi i cilësisë së Programit

8.1 Përgjegjësitë

Cilësia e Programit është pasqyrë e inputeve të përshtatshme, mjediseve (përfshirë mjedisin fizik, psikosocial dhe ato elemente të ofrimit të shërbimit mjedisor), përmbajtjeve, proceseve transformuese dhe rezultateve.

Në nivelin më të lartë, përgjegjësia për cilësinë e programit bie bashkërisht mbi MRF-në dhe MAS-in, si aktorët përgjegjës për disenjimin dhe zbatimin e Programit me ndihmën e strukturave qeverisëse të parashikuara në paragrafin 2.2. Praktikisht, cilësia e programit arrihet nëpërmjet përpjekjeve të përbashkëta të gjithë rrjetit të aktorëve të përfshirë në disenjimin dhe zbatimin e Programit dhe çdo aktor ka një rol për sigurimin e cilësisë. Aktori përgjegjës për zhvillimin e metodologjisë dhe mekanizmave (d.m.th., instrumenteve, mjeteve dhe sistemeve) për monitorimin rutinë, raportimin dhe vlerësimin, nuk është identifikuar ende. Zbatuesit dhe koordinatorët e shkollës (nën drejtimin e drejtuesve të shkollës dhe me mbështetjen e koordinatorëve rajonalë) janë përgjegjës për të mbledhur të dhëna në nivel shkolle që do të kontribuojnë për përpjekjet e monitorimit rutinë. Monitorimi rutinë, vlerësimi dhe raportimi janë përgjegjësitë kryesore të koordinatorëve rajonalë, të cilët ua raportojnë gjetjet e tyre MRF-së dhe MAS-it. Aktori apo aktorët specifikë përgjegjës për raportimin dhe vlerësimin në nivel qendror (si dhe për kryerjen e auditit të përgjithshëm të programit) nuk janë identifikuar ende, ndonëse Drejtoria e Përgjithshme për Arsimin Parauniversitar ose ASCAP-i do të ishin më të natyrshmit për këtë rol.

8.2 Monitorimi rutinë, vlerësimi dhe raportimi

Monitorimi rutinë këtu do të thotë mbledhja e zakonshme dhe analiza e informacionit për të kualifikuar zbatimin dhe performancën e programit për qëllimet e menaxhimit. Një vlerësim është një matës i performancës programatike dhe operacionale kundrejt objektivave. Raportimi është analiza dhe grumbullimi sistematik i gjetjeve bashkë me sintetizimin e tyre në një narrativë që përshkruan pikat e forta dhe sukseset, dobësitë dhe dështimet, mundësitë, rreziqet dhe mësimet e nxjerra.

Do të duhet të përpunohen metodologjitë dhe të zhvillohen mekanizma për të ndërmarrë monitorimin, vlerësimin dhe raportimin në kontekstin e Programit, por kuadri i ofruar nga SHQK-ja është një pikënisje e mirë. Disa vlerësime të tjera:

- Duke qenë se Programi nuk mishëron vlerësimin tradicional përmbledhës, zhvillimi i matëseve alternativë të përparimit të nxënësve kundrejt objektivave të të nxënit është thelbësor. Do të gjeni më shumë për këtë në paragrafin 6.3.

- Duke pasur parasysh sidomos natyrën zgjedhore të Programit, kënaqësia e nxënësve dhe e prindërve/e kujdestarëve janë matës të rëndësishëm të suksesit. Këshillohet me këmbëngulje testimi i rregullt dhe sistematik.

- Në përgjithësi, komentet e nxënësve dhe prindërve/kujdestarëve janë burim i rëndësishëm informacioni cilësor lidhur me performancën e programit dhe duhet të kërkohen dhe të dokumentohen.

- Klasifikimi i të dhënave, sipas seksit dhe gjinisë bashkë me adoptimin e hollësishëm të lentës gjinore në analiza dhe raportim është jetësor për të siguruar Programim përfshirës, të barabartë dhe transformues.

8.3 Vlerësimi dhe të nxënët

Duke pasur parasysh natyrën eksperimentale të Programit dhe trajektoren e tij ambicioze pilote në llojin e vet, duhet theksuar rëndësia e një vlerësimi të programit. Një vlerësim zhvillimor ose formues në përfundim të vitit të parë do të jetë integral për ndërtimin e teorisë së ndryshimit të programit, duke identifikuar mundësitë dhe pengesat dhe duke nxjerrë hipoteza rreth elementeve fikse dhe elastike për përgatitjen e shkallës së vlerësimit; ia vlen të merren hapa për t'u përgatitur për një vlerësim të atillë edhe në këtë fazë të hershme.

Dy metodologji vlerësimi janë veçanërisht të përshtatshme duke pasur parasysh modalitetin kompleks operacional të Programit, radhën e ndërhyrjeve që përfshin dhe rezultatet shumëdimensionale, që synon:

- *Outcome Harvesting (vjelja e rezultatit)* është një qasje pjesëmarrëse dhe shumë praktike që identifikon dhe interpreton ndikimin e programit aty ku marrëdhëniet kazuale janë të paqarta ose indirekte dhe mund të priten rezultate të paparashikueshme. Në dallim nga përcaktimi i rezultateve specifike *ex ante* dhe përparimit të matshëm drejt atyre objektivave, vjelja e rezultatit është elastike ndaj përkufizimeve të mjegullta të rezultateve dhe niset nga provat e mbledhura të ndryshimit për të identifikuar mekanizmat e ndryshimit.

- *Most Significant Change* (ndryshimi më domethënës) ka disa ngjashmëri me vjeljen e rezultateve dhe është shumë i vlefshëm kur përdoret si plotësues i tij ose i metodologjive të tjera të vlerësimit. Ndryshimi më domethënës përdor historitë e ndikimit dhe ofron njohuri për ndryshimet më të rëndësishme nga këndvështrimi i palëve të interesit, duke vënë në pah kështu vlerat e palëve të interesit dhe përkufizimin e suksesit. Kjo qasje është e vlefshme në kontekstin e Programit, duke pasur parasysh motivimet, qëllimet dhe matësit e suksesit të ndryshëm e të paeksploruar të aktorëve të ndryshëm – qeverisë, personelit të shkollës, prindërve, anëtarëve të komunitetit dhe pjesëmarrësve – të cilët lidhen me Programin dhe vlerat e propozuara prej tij në mënyra shumë të ndryshme.